

Szűcs László

EGY EURÓPAI IOWÁBAN

NEMES NAGY ÁGNES: *AMERIKAI NAPLÓ,*
SZÁZADVÉG, 1993.

Könyvtáram rongyosra olvasott munkáinak egyike költő prózája, nem fikciós mű, ráadásul a szerző nem is közlésre szánta. Nemes Nagy Ágnes 1979-ben írt *Amerikai naplója* kéziratát korábbi férje, Lengyel Balázs találta meg már a rendszerváltás után, s publikálta 1993-ban a Századvég Kiadónál. A szerény kivitelezésű, fületlen, puha borítójú, naplófüzetre emlékeztető munka igazi kilencvenes évek eleji kiadás, a rosszul összerakott koalícióként szét hullani hajlamos könyv hamar felvette a rongyosra olvasottság állagát.

Az akkor már jó ideje elvált, de baráti kapcsolatban maradó íróházaspár négy hónapot töltött együtt 1979 őszén a vidék Amerikájának bátran nevezhető Iowa államban, a Writing Program vendégeként, ma úgy mondanánk, ösztöndíjasaként, tarka nemzetközi társaságban. Ottlétük eredménye lett később Nemes Nagy válogatott verseinek amerikai kiadása Bruce Berlind fordításában. A napló rövid utószavában a megkésett kiadáshoz magyarázatként Lengyel Balázs hozzá is fűzi: „nem irodalmi napló volt ez, Ágnesnek esze ágában sem volt stilizáltan-cizelláltan kiadni”. Talán éppen ez a cizellátlanság az egyik magyarázata annak, miért kedvelem ennyire ezt a könyvet, túl a szerző intenzív személyiségén, amely ugyancsak átjön a szövegből. Egyébként nem is hiszem, hogy a szövegnek szüksége lett volna bármiféle jelentősebb utólagos átfésülésre. A jegyzetanyag is jobbra arra szorítkozik, hogy neveket, részleteket tisztázzon, illetve két japánnak tartott kollégáról pontosítja, hogy ők valójában koreaiak voltak, akik nem beszéltek angolul. Ugyanakkor a szöveg ismeretében nem gondolnám azt sem, hogy ennek a naplónak azért kellett kéziratban maradnia, mert azt gondolta a szerző, hogy olyan képet festett a hetvenes évek végi Egyesült Államokról, netán olyan beszélgetéseket adott vissza, olyan megállapításokat tett volna, melyeket a nyolcvanas évek Magyarországnak felpuhuló kádári világában ne lehetett volna publikálni. Valószínűleg egyszerűen nem tartotta fontosnak, különben Lengyel Balásznak lett volna tudomása a ki-

adási szándékról, még akkor is, ha abban az időben már rég nem voltak házastársak.

Hangulatában és szerkezetében ez a naplókönyv mutat némi rokonságot Faludy György *Jegyzetek az esőerdőből* című könyvével, amelybe ugyancsak szívesen lapozok bele újra. Utóbbi magyar nyelven egyébként szinte egy időben jelent meg az *Amerikai naplóval*. Mindkettőt költő jegyzi, mindkettő életrajzi vonatkozású, a szerző életének egy rövid, jól meghatározott szakaszát érintve, ráadásul távol a lakóhelyétől. (Faludy Kanada nyugati partvidékén időzött.) A különbség kettejük életútján és habitusán túl az, hogy Faludy többnyire korábbi évtizedek világában merül el, mindvégig anekdotázik, miközben elhúzódottságában egyedül van az emlékeivel, addig Nemes Nagy Ágnes szinte folyamatosan élénk társasági élet veszi körül, olykor fárasztja, zavarja Iowában. Ő jobbára ezeket az élményeit rögzíti – a rá jellemző iróniával s nem kevésbé éles öniróniával –, igaz, neki is beugranak olykor régi történetek író társairól, például Jékely Zoltánról.

Jellemző az öniróniára az az epizód, amikor a megérkezés utáni napokban, tarka nemzetközi társaságban a kínai származású amerikai háziasszony „némi ivás és fecsegy után” azzal áll elő, hogy minden vendég adjon elő egy dalt és egy verset a maga nyelvén. Amikor Nemes Nagyra kerül a sor, aki az ötletet két halálos pisztolylövésként éli meg, elhúzódó hangszálgylladására hivatkozva kitér az éneklés kötelezettsége alól, viszont elmondja Petőfitől a *Szeptember végét*nt, csakhogy elrontja a szöveget, Balázs gonosz vigyorától követve. Úgy érzi magát, mint aki elfelejtette a Miatyánkot.

Papról jut eszembe, igen érdekesek mai szemmel a naplójegyzeteknek azok a részei, amelyekben II. János Pál pápa – „aki egy kicsit a mienk is” – amerikai látogatását említi, amit végül nem sikerül élőben követniük, csupán színes tévén nézi a közvetítést, a Holy Father – így említi – szabadtéri miséjéről. A pápai vizit a demokráciáról indít el benne gondolatmenetet, látva, hogy az Amerikában a protestáns többség által is rocksztárként ünnevelt lengyel származású egyházfő ellen katolikus feministák szabadon tüntethetnek a születésszabályozásról és a cölibátusról vallott konzervatív nézetei miatt. Közben látja, az Államokban az is természetes, hogy egy iowai helyi lap – amit Nemes Nagy hazakacsintva *Kiskunhalas és vidéke* néven említi – hangosan követelje Carter elnök lemondását, mondván, nem megfelelőek a képességei betöltött tisztségéhez. Hol volt még akkor Donald Trump?!

A demokrácia kép aztán arra fókuszál: igen, itt szabad fűre lépni, viszont „a csikk eldobása nincs beleszámítva a szabadságba”. Egyébként az Írói

Program résztvevőinek egyik közös nevezője az állandó dohányzás. Bajba is kerültek egy alkalommal, amikor a Mississippin „egy Mark Twain-hajón” kirándulgatva pár óra múltán cigaretta nélkül marad a társaság, s egy idő után hiába koldulnak egymástól az európai, kínai, arab, dél-amerikai tollforgatók, csak arra várnak, hogy kiköthessenek végre. Amúgy a program résztvevői bár elég sok ebédre, vacsorára, fogadásra voltak hivatalosak, önellátásra rendezkedtek be, a legalapvetőbb dolgokat is maguk szerezték be, a cigarettát is, többnyire bebuszozva a belvárosba. Az egyetlen dolog, ami nagyon hiányzott: Amerikában skatulya helyett csak levélgyufát lehetett kapni, márpedig a dobozka alkalmi hamutartóként is szolgált. Nemes Nagy Ágnes egy Pestről hozott skatulya gyufája négy hónapig kitartott az Újvilágban, olykor kölcsön is adta, ugye, a fűre lépni szabad, de a csikknek kellett a hely.

Az író társaság egy alkalommal belekóstolhatott a létező kapitalizmusba, amikor gyárlátogatásra vitték őket a John Deere Gépgyárba, a középnyugat legnagyobb iparvállalatához. (Egy ilyen vizitet fordítva jobban el tudtam volna abban a korban képzelni a vasfüggönyön innen, igaz, fennállhatott a veszélye, hogy az amerikai író elvtárs ipari kémként elleszi a Rába Gépgyár műszaki titkait. Annak viszont semmi realitása nem mutatkozott, hogy 1979 őszén egy amerikai író betegye a lábát mondjuk a vásárhelyi Azomureşnek akár a portásfülkéjébe is.)

Bezzeg Nemes Nagy Ágnes a John Deere kényelmes igazgatótanácsi bőrfoteljeit is kipróbálhatta, miután „látjuk az öntést, az anyagkeverést s a néger munkást, amint megkopogtatja a gépből jövő öntőformát”. A költő ennél az epizódnál sem minősít, dicsér, nem esik hasra az amerikai valóságtól, a gyáróriásnál tapasztaltaktól, csak leír, pontosan ábrázol, hiteles képet fest, ahogy teszi ezt később egy amerikai farmot felkeresve, vagy egy hetes chicagói kiruccanásuk idején.

Közben egy előadás alkalmával vita kerekedik az írók között arról, ki milyen nyelven írjon, lehet-e költészetet művelni egy második nyelven, az anyanyelven túl? Mindezt Nadia Zaki Bishai előadása váltja ki Nemes Nagyól, aki egyébként egyiptomi lányként említi az előadót. Utánanézttem a neten: az egyébként kopt keresztény nő akkor 42 éves volt, öt évvel az iowai találkozást követően a Harvardon Fulbright kutatási díjat kapott, majd 1998-ig bölcsészetet tanított az Alexandriai Egyetemen. Az ő egyórás angol nyelvű előadása a magyar költőnőből ilyen mondatokat ihletett: „Nem tartozom azok közé, akik hajnaltól estig hallelujáznak, amiért a Jóisten magyarnak teremtette őket, de most hálát adtam az égnek azért, hogy

van anyanyelvem. Hogy legalább ez nem gyötri a magyar irodalmat. Vagy talán – nem olyan fennen – egyszerűen Berzsenyiéknek, Kazinczyéknak kellene hálát adnom? Talán mi is a nyelvtelenség határmezsgyéjén ingadoztunk, csak elfelejtettük? És akkor ők, ott a 18. század végén, remek ütemérzéssel belépve a történelembe, újratemtették azt, ami kis híján elhalt? Mindenesetre kezeteiket csókolom, ükapáim. Most, itt a kukoricatermelő Iowában, kínaiak, feketék, arabok, hinduk között sokat gondolok Rátok.” Amúgy a *Napló*ban nem esik sok szó irodalomról, írókról annál több, az viszont feltűnt, hogy Chicagóban tett kiruccanásuk idején egy este Karácsony Benőt olvasott.

Érdekes a különböző közös étkezések és még inkább az Iowa Cityben tett bevásárlóbuszozások alkalmával megélt idegenségérzet, amikor szóke frizurájával, megtévesztő külsejével a magyar költő a megszólalásig olyan volt, mint egy átlagos amerikai háziasszony, ám annak ellenére, hogy jól beszélt angolul, ráadásul naponta vett részt nyelvkurzusokon, a boltokban az eladónők egy mondat után sokatmondóan összenéztek: igen, ez is csak egy idegen. Ő maga hasonló távolságtartással szemlélte az amerikai magyarokat, egy ilyen élményt, egy családlátogatást egészen aprólékosan rögzített: „Egy amerikai otthon, magyar eredettel. A férfi korunkbeli 56-os. A ház, a berendezés az itt szokásos, minden jó, csinos, minden funkcionál a bájos faházban. A gyep nyírott, kilesünk rá a hideg estében. Két felnőtt gyerek, családdal, azok már nem laknak itt. Főleg a konyhát-fürdőszobát csodálom itt mindenütt: a kitűnő eszközöket, gépeket, szép csempéket. Civilizáció. A falon magyar emlékek. Például Sopron város címere, magyar-perzsa faliszőnyegbe szöve. Új szerzemény otthonról. – Az asszony sokat kárál, háziszárnyas. A férfi sem tündöklő, de csiszoltabb. Unalmas este. De kedvesek. A legfeltűnőbb: a Vas megyei dialektus keveredése az angol ejtéssel – főleg az asszonynál. És dicsekednek az istenadták, a házzal, az autóval, a radarral távolról nyitható garázsajtóval, egyetemi tanársággal, itteni kiegyensúlyozott helyzetükkel. Megbocsátjuk nekik. Derék, dolgos frigidaire-civilizációs emberek; kell az ilyesmi a kutyának. És még szenvednek is hozzá. A kiszakadást ma is, mindennap megsínylik.”

A hazatérésre készülve, talán az iménti családi vizit hatására is, mintegy a napló összegzéseként a költőben a saját európai és magyarságélménye is megszólal: „Amerikában tanultam meg, hogy európai vagyok. Ahogy Magyarországon kívül tanultam meg igazán, hogy magyar vagyok.” És némiképpen még a könyv ismeretében is meglepő végkövetkeztetés az, hogy a mérleg nyelve nem feltétlenül billen az európaiak felé. Hiszen az európai

Nemes Nagy olvasatában képes arra, hogy mosolytalanul köszönjön, az európai cigarettázik, hamar elfárad, nagyképű, ritkábban nevet, akkor is másfélén, mint a többiek. Az európai maníros, hiányzik belőle a vidám szembenézés a világgal. Az európai fél, őszintétlen, ideges.

És nincs de. Csak hazatérés New Yorkon és Frankfurton át. Ferihegyen tél, hó, magyar beszéd. A napló véget ér.